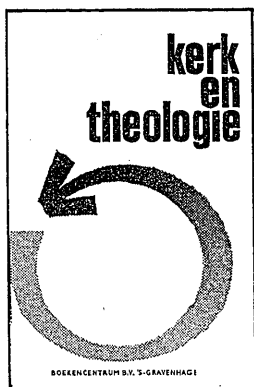

168A 8617

. Overdruk uit

KERK EN THEOLOGIE

Jaargang ...29

Nummer ...1...

Kroniek

Eeuwfeestconsultatie van Hervormde Wereldbond in St. Andrews

Van 22-28 augustus j.l. hield de World Alliance of Reformed Churches een bijzondere bijeenkomst in de oude Schotse universiteitsstad St. Andrews, waar machtige ruïnes herinneren aan een groot verleden, een bijzondere bijeenkomst. Geen algemene assemblee, maar een consultatie, ter ere van het eerste eeuwfeest van deze Wereldbond.

Van het houden van een assemblee, zoals die in 1959 in San Paolo, in 1964 te Frankfort, in 1970 te Nairobi nog samengekomen waren, had men afgezien. Enerzijds om financiële redenen: de kosten van een dergelijke bijeenkomst, waar ruim 600 gedelegeerden en medewerkers bijeen zijn, konden in deze jaren van economische crisis niet meer worden verantwoord; de WARC met zijn 144 aangesloten kerken in alle werelddelen is door dit grote aantal, vaak kleine, kerken toch reeds in een ongunstige positie, daar men het aantal gedelegeerden toch moeilijk tot minder dan één per kerk kan laten dalen en er toch ook enige evenredigheid in de afvaardigingen van grotere en kleinere kerken blijven moet, terwijl de kleinere kerken voor het financieren van haar afvaardigingen op de steun van de grotere zusters zijn aangewezen. Het aantal oecumenische bijeenkomsten en contacten neemt bovendien toch voortdurend toe, terwijl vele kerkelijke budgets zich eerder in dalende lijn bewegen. Daarom nam het Uitvoerend Comité van de Hervormde Wereldbond enkele jaren geleden het besluit om van het houden van een generale assemblee af te zien en het te laten bij een wat uitgebreidere bijeenkomst van het Uitvoerend Comité; men rekende met een 60 à 70 deelnemers. De belangstelling voor deze 'consultatie' genoemde bijeenkomst was echter zo groot, dat er toch nog een 200 Hervormden en Congregationalisten (de Wereldbond omvat sinds 1970 zowel vroegere de Presbyteriaanse Alliantie als de International Congregational Council; daarom behoren in Nederland zowel de Ned. Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken als de Remonstrants-Gereformeerde Broederschap tot deze WARC) in St. Andrews bijeenkwamen.

Over de geschiedenis van deze oudste confessionele wereldorganisatie behoeft ik het hier niet te hebben; daarover heb ik het uitvoerig gehad in de kroniek in het julinummer van 1976, naar aanleiding van het historisch overzicht van de vorige secretaris-generaal, dr. Marcel Pradervand, 'A Century of Service' (p. 205-209). Wat de consultatie zelf betreft, in tegenstelling tot een assemblee heeft zij niet de bevoegdheid om besluiten te nemen, zij kan alleen haar resoluties aan het (langs schriftelijke weg vooraf nieuw gekozen) Uitvoerend Comité doorgeven. Hoofddaccent valt dan op ontmoeting en bezinning, wat op zichzelf waardevol genoeg is, met name voor die afgevaardigden, waarvan de kerken in minderheidsposities leven, waardoor zij weinig mogelijkheden tot dergelijke ontmoetingen hebben.

Deze minderheidskerken kregen toch goede aandacht: op 23 augustus werd een openbare discussie-avond georganiseerd over de situatie en de problemen van minderheidskerken. Minderheidskerken hebben het in vele opzichten moeilijker dan grote gevestigde meerderheidskerken, ik heb het in België van nabij kunnen beleven (en wil er dan graag aan toevoegen, dat in de jaren rondom 1960 de positie van de kleine Protestantse gemeenten in België in menig opzicht bijzonder gelukkig kon worden genoemd). Maar minderheidskerken hebben het in tenminste twee andere opzichten toch ook gemakkelijker dan grote kerken: de onderlinge verhoudingen zijn veel intenser, hartelijker, broederlijker, men leeft in zekere zin samen als een grote familie en in de tweede plaats leidt de druk van buiten ook tot bezinning en verdieping, bewaart er voor, dat men zich al te gemakkelijk aanpast bij het establishment, bij de

gevestigde situatie in de samenleving. Het is niet mijn bedoeling de situatie der minderheidskerken te idealiseren, maar ik zou deze aspecten toch ook niet uit het oog willen verliezen.

Het hoofdthema van de consultatie was 'De heerlijkheid Gods en de toekomst van de mens', een onderwerp, waarin men zowel het oer-calvinistische gegeven van de nadruk op de gloria Dei als het actuele aspect van de toekomst van mens en wereld terug kan vinden. Het werd ingeleid door Dr. James I McCord, de president van Princeton Theological Seminary, het belangrijkste theologische centrum van de United Presbyterian Church voor de opleiding van predikanten en zendelingen en voor de nascholing van de kerkelijke werkers. Jim McCord, zoals we hem al jaren noemen, behoort tot de leidende theologen van de Verenigde Staten en heeft zich al sinds 1945 voor de zaak van de World Alliance (en voor de Wereldraad van Kerken) in vele functies ingezet. Zijn toespraak kon vanaf het begin de grote actualiteit van dit onderwerp duidelijk maken. Hij bepleitte een theologie van de heerlijkheid Gods als alternatief voor de theologie van de bevrijding en de theologie van de revolutie, om daarmee vanuit christelijk perspectief overtuigende antwoorden te kunnen geven inzake de toekomst van de mens en van de zin en de kwaliteit van het leven hier op aarde. Deze heerlijkheid Gods komt namelijk allereerst uit in Jezus Christus (en is dan, volgens Joh. 1, een heerlijkheid vol van genade en waarheid – het bijeenhouden van deze beide aspecten is tegenwoordig wel bijzonder belangrijk), de Gekruisigde en de Opgestane. Als echter Gods heerlijkheid zo nauw met kruis en opstanding van Christus verbonden wordt, heeft dat ook heel concrete gevolgen voor datgene wat van de belijders van Jezus Christus mag worden verwacht. De twee-eenheid van gave en opgave, belofte en gebod, rechtvaardiging en heiliging, is in St. Andrews niet uit het oog verloren. Daarin komt dan tevens een andere oer-calvinistische grondgedachte naar voren, de gedachte van het verbond, diep verankerd in de H. Schrift van Oude en Nieuwe Testament, culminerend in de incarnatie, in de Immanuël, die God-met-ons wilde zijn. Als daarin Gods heerlijkheid openbaar wordt behoort een theologie van de mensenrechten niet tot de onmogelijkheden. Het verbaast ons dan ook niet, dat dit aspect bij deze consultatie zeer wezenlijk is geweest en de WARC hieraan in de komende jaren, temidden der andere confessionele wereldbonden en samen met de Wereldraad van Kerken, grote aandacht hoopt te geven. Van bijzondere actualiteit was de nadruk, die daarbij in de consultatie op het recht op arbeid werd gelegd, want zonder arbeid kan de menselijke persoon zich niet in vrijheid ontwikkelen (al heeft het Uitvoerend Comité deze resolutie niet overgenomen).

Uit een der verslagen, die ik over deze consultatie las, zou ik in het bijzonder naar voren willen brengen de wijze waarop het thema 'Theologie en Mensenrechten' uit de desbetreffende werkgroep in de plenaire zitting werd gebracht. De deelnemers werden spontaan uitgenodigd in de stilte tot God voor die christenen en niet-christenen te bidden, waarvan de gedelegeerden wisten, dat zij vanwege hun geloof en hun overtuiging gevangen gehouden en gefolterd werden. Daarna werden allen opgewekt om in deze gebedsgemeenschap ook namen en groepen voor God te brengen van hen, die zich in bijzondere nood bevonden of nog bevinden. Dr. Nordholt, Landessuperintendent van de Ev.-Ref. Kirche van N.W. Duitsland voegt hieraan toe: zouden we dat ook in onze kerkeraden, classicale vergaderingen en synoden niet kunnen doen? En waarom eigenlijk ook niet in de godsdienstoefeningen der gemeente? Ontbreekt het ons aan alle kanten eigenlijk niet aan spontaneïteit en concreetheid?

Het kan niet mijn taak zijn alle lijnen, die op deze consultatie getrokken werden hier helemaal na te trekken. Daarom beperk ik me tot enkel hoofdgedachten en kom graag nog op het andere hoofdthema van deze consultatie terug. Het programma vermeldt ook, op woensdag 24 augustus, een openbare discussie-avond over de vraag 'Wat

betekent het Hervormd te zijn in een oecumenisch tijdvak?' Deze vraag impliceert allereerst de vraag, wat het betekent om Hervormd te zijn. Ds. de Liefde die met Dr. Mooi als vertegenwoordiger van de Ned. Hervormde Kerk deze consultatie bijwoonde, geeft in zijn verslag in 'Saamhorig' enkele aspecten, die als antwoord daarop in St. Andrews naar voren gevraagd werden. Hij vermeldt allereerst de anti-hiërarchische kerkstructuur die ook aan de leek – de niet-theoloog/predikant – ruimte en zeggenschap geeft in de kerkelijke vergaderingen, in onze tijd van democratisering een belangrijke zaak. Dan de nadruk op de heiligheid Gods, die ons er voor kan behoeden om al te snel het werken der gelovigen met het werken Gods te identificeren. Dan het denken over de overheden en regeringen: enerzijds een oproep tot gehoorzaamheid, loyaliteit en participatie. Maar anderzijds een kritische begeleiding. Juist deze politieke betrokkenheid heeft de grote belangstelling voor de zaak van de mensenrechten aangewakkerd. Tot zover enkele van de door Ds. de Liefde naar voren gebrachte aspecten.

Met deze gedachten en overtuigingen staat de WARC, staan de Hervormde kerken en christenen in de oecumenische beweging. Waarom eigenlijk? Het antwoord kan kort en duidelijk zijn: omdat dit de wil en de opdracht van Jezus Christus is. We kunnen daarnaast ook zeggen: temidden van de vele kerken in deze wereld zijn er in feite maar twee mogelijkheden: of stellen, dat wij de ware kerk van Christus zijn, waarbij alle anderen zich in de loop van de tijd zouden dienen aan te sluiten; of samen met de andere kerken langs de weg van de dialoog en de christelijke gemeenschap de ene kerk van Jezus Christus naderbij proberen te brengen, voorzover dat ooit de mogelijkheid van mensen kan zijn. Daar wij vanuit onze eigen theologische principes onmogelijk het eerste kunnen stellen blijft er voor ons geen andere keuze over als het medewerken in de oecumenische beweging.

Op deze basis heeft de WARC zich reeds vele jaren gesteld. Zij heeft nooit gepoogd een eigen Hervormd interkerkelijk hulpwerk op te bouwen, dat dan in de allereerste plaats aan andere Hervormde kerken ten goede zou komen, maar steeds met overtuiging het interkerkelijk hulpwerk van de Wereldraad gesteund. Zij heeft lang gewacht met eigen bilaterale besprekingen met het R.K. Eenheidssecretariaat te beginnen, in de hoop, dat dergelijke contacten via de Wereldraad en de Gemeenschappelijke Werkgroep zouden kunnen verlopen. Pas toen dit niet mogelijk bleek en de Hervormde kerken in een uitzonderingspositie gingen komen heeft zij besloten ook zelf hierop in te gaan. De duidelijke oecumenische belijdenis van St. Andrews, die we hierboven aanhaalden, is dus geen koerswending, maar de voortzetting van de lijn van de afgelopen decennia.

Dit betekent echter ook, dat toen bleek, dat de bilaterale dialogen althans voor de eerste jaren de toekomst zouden hebben, de WARC hierop is ingegaan. De afgevaardigden naar St. Andrews kregen een drietal rapporten in handen, die hiervan het resultaat waren. Allereerst het rapport 'The Presence of Christ in Church and World', dat de dialoog van de WARC met het R.K. Eenheidssecretariaat tot inhoud heeft. Na enkele terreinverkennde besprekingen in 1968 in Genève en in 1969 in het Graalcentrum te Vogelenzang, kwam men tot vorming van een kleine gemeenschappelijke discussiegroep, die in 1970 voor het eerst bijeenkwam. Over deze besprekingen is tot nu toe weinig bekend geworden, ze waren met een waas van geheimzinnigheid omhuld. Maar nu is het rapport dan toch vrijgegeven en het is de bedoeling, dat het in de kerken zal worden besproken, althans in de bij de WARC aangesloten kerken, en naar ik mag aannemen ook in de daartoe in aanmerking komende gremia van de R.K. Kerk.

Nadere gegevens over de vergaderingen heb ik, in de hier geboden soberheid, al gegeven in het Nederl. Theologisch Tijdschrift (1975, 2, p.152v, met name de voetno-

ten 122-125). Hier moge ik me beperken tot de onderwerpen als zodanig. De titel van het gehele rapport acht ik gelukkig gekozen; gaat het verschil tussen de R.K. theologie en de met name door Calvin geïnspireerde theologen niet juist over dit punt? Men kan hier denken aan de betekenis van de prediking; aan de wijze, waarop de tegenwoordigheid van Christus in de viering van het H. Avondmaal wordt verstaan; aan de wijze, waarop het ambt in de gemeente van Christus functioneert; aan de plaats van de kerk in het openbare leven, met name in haar verhouding tegenover staat en overheid, om slechts deze aspecten te noemen.

Het rapport geeft na een algemene introductie een eerste hoofdstuk over Christus' relatie tot de kerk, waarbij met name de nieuwtestamentische normen, de voortdurend wisselende gestalte en de dienst der kerk aan Christus voor de wereld behandeld worden. Een tweede hoofdstuk gaat over het leergezag van de kerk, waarbij speciaal wordt stilgestaan bij de H. Schrift, bij de vraag naar de canon, bij de belijdenissen en bij de onfeilbaarheid. Als, in hoofdstuk drie, de tegenwoordigheid van Christus in de wereld aan de orde komt gaat het over schepping en verlossing, over kerk en wereld en over de kerk als het werkzame (effectieve) teken van Christus' tegenwoordigheid in deze wereld. Hoofdstuk vier gaat dan over de eucharistie en spreekt over de bijbelse grondslag, het Paasmysterie van Christus en de eucharistie, de tegenwoordigheid van Christus in het avondmaal des Heren, de eucharistie en de kerk (Christus, de kerk en de eucharistie), de eucharistie en de hernieuwing van de kerk, eucharistie, liturgie en dogma, de eucharistie en de kerkorganisatie. Het laatste behandelde onderwerp betrof het kerkelijk ambt; besproken worden de apostoliciteit, het bijzondere ambt, de apostolische successie, opziensambt (episkopé) en collegialiteit, verschillende accenten in de beide tradities en tussen de twee tradities, en tenslotte open vragen. In 1977 kon het eindrapport worden afgesloten.

Van 1971-1977 was de WARC ook nog op andere wijze met het Eenheidssecretariaat, althans met een commissie daarvan, in gesprek, nu samen met de Lutherse Wereldfederatie. Hier ging het over 'De theologie van het huwelijk en de problemen der gemengde huwelijken'. Nadere gegevens over het verloop van de activiteiten van deze commissie kan men vinden in het reeds genoemde NTT-artikel (pag. 163, voetnoot 160). Ook uit dit rapport citeer ik slechts de behandelde onderwerpen. Het begon met crisis en kans. Daarna de algemene aspecten van het huwelijk. Vervolgens de verhouding van Christus tot het huwelijk. Dan het huwelijk 'tot de dood ons scheidt'. In de vijfde plaats de herderlijke zorg ten aanzien van het huwelijk. In een tweede gedeelte komen de R.K. normen betreffende het gemengde huwelijk aan de orde, met een commentaar van Lutherse en Hervormde zijde en een R.K. antwoord. Het rapport eindigt met een slotconclusie betreffende het uitzicht en de verdere taak.

Dergelijke discussies bleven echter niet beperkt tot de R.K. gesprekspartner. Over de besprekingen met de Lutheranen behoef ik het in dit verband niet te hebben, die gingen minder van de WARC en de LWF dan wel van de rechtstreeks daarbij betrokken kerken in Europa onder de aegis van Faith and Order uit en leidden tot de bekende Leuener Concordie van september 1971, die inmiddels door vele van de hierbij betrokken kerken is onderschreven. Daaraan wordt nu op verschillende plaatsen in Europa doorgewerkt, maar dat valt buiten het kader van de consultatie te St. Andrews. Maar wel acht ik het belangrijk, dat de WARC vanaf 1973 in dialoog gekomen is met de Baptistische Wereld Alliantie, die misschien, als het Congregationalisme, eveneens als een dochter uit het Calvinistische huis kan worden beschouwd, zij het ook als een dochter die op één punt (al hangt er met dit ene punt wel het een en ander samen!) namelijk het punt van de afwijzing van de kinderdoop, duidelijk eigen wegen is gegaan.

Nu is dit punt in de laatste decennia wel sterk in discussie gekomen, niet in de laatste

plaats door de opvattingen van Karl Barth hierover, die immers sinds 1938 de juistheid van de kinderdoop hoe langer hoe meer is gaan afwijzen. Het was wel niet Barths bedoeling, dat we nu tot allerlei min of meer de gemeente in verwarring brengende praktijken zouden overgaan (aan Prof. Sjøe on Barth 30-4-1963 schrijven, dat de vraag naar de kinderdoop voor hem toch werkelijk slechts tot de randproblemen behoorde, aan Frau Gowalezyk, op 7 april 1965, dat hij nooit beweerd heeft, dat de – in dieser Unordnung vollzogene – kinderdoop geen geldige doop zou zijn, zodat hij ook onmogelijk kon inzien, waarom hij zich zou moeten laten herdopen; belangrijker en juister zou het zijn om deze doop achteraf helemaal au sérieux te nemen . . . ; vgl. Briefe 1961-1968, TVZ, 1975, p. 143 en 301) maar wel, dat we ons ernstig en zonder vooroordelen op de juistheid van de kinderdoop zouden bezinnen (ik heb daartoe in het julinumnummer van 1975 van dit tijdschrift, met name op pag. 240-243, een bescheiden poging gedaan).

Het rapport van deze besprekingen van de WARC en de BWA over de van 1973-1977 gehouden besprekingen ligt nu eveneens voor ons. Ook hier eerst een inleiding, daarna een gedeelte over de centrale plaats van de H. Schrift, vervolgens een nieuwe overweging van de klassieke Hervormde en Baptistische benaderingen, in de derde plaats een gedeelte over zending, kerk en doop en dan een drietal reeksen stellingen:

A. 12 over de H. Geest, de doop en het lidmaatschap van de christelijke gemeente;

B. 5 over de dienst van de kerk van Jezus Christus en de diensten (ambten) in de kerk;

C. 7 over de kerk, plaatselijk en universeel.

Tot zover over de inhoud van de drie dialoog-rapporten. De Consultatie was niet bevoegd hierover besluiten te nemen. Maar het Executive Committee, dat onmiddellijk na de Consultatie bijeenkwam, besloot hierover het volgende:

- de publicatie van deze rapporten kan niet als een einde maar moet eerder als een begin worden beschouwd;
- de elementen van consensus en dissensus in deze rapporten dienen nu binnen de gehele Hervormde familie te worden doordacht en getoetst;
- het EC besluit daarom deze rapporten in het Engels, het Frans en het Duits aan alle aangesloten kerken te laten toezenden, vergezeld van een duidelijke uiteenzending betreffende de Hervormde motivering om te streven naar zichtbare eenheid van de kerk van Christus;
- samen met een vragenlijst om het bestuderen en evalueren van deze rapporten te vergemakkelijken.

Het EC verzoekt de aangesloten kerken deze rapporten zorgvuldig te willen bestuderen en haar reacties en commentaren niet later dan 31 december 1978 naar Genève te willen zenden.

Wat de motivering betreft moge ik verwijzen naar de boven reeds gegeven uitspraken van St. Andrews hierover. Wat de vragenlijst betreft, deze is tweevoudig en betreft zich allereerst op de dialogen met het Eenheidssecretariaat en daarna op de dialoog met de Baptistische Wereldalliantie.

De eerste vragenlijst luidt als volgt (waarbij dient te worden aangetekend, dat deze lijsten geen exclusieve bedoeling hebben; men kan ook los daarvan reageren);

1. Herkent ge in de opvattingen, die door de Hervormde deelnemers verdedigd werden de hedendaagse Hervormde theologie?
2. Herkent ge in de R.K. opvattingen die hier naar voren komen de R.K. Kerk in uw eigen omgeving?
3. Hoe waardeert ge de pogingen in deze rapporten om de oude confessionele tegenstellingen over en weer te boven te komen?
4. Verwacht ge dat de punten van consensus of convergentie in deze rapporten in uw kerk zouden worden aanvaard?

5. Zijt ge het eens met de punten van blijvend meningsverschil die in deze rapporten worden aangegeven?

6. Zijn er ernstige omissies? Welke dan?

De tweede vragenlijst luidt:

1. Herkent ge in de Hervormde opvattingen die hier naar voren komen het huidige bijbelse en Hervormde verstaan van de leer aangaande de doop?

2. Zijt ge het eens met de punten van convergentie?

3. Zijn de nog bestaande verschillen op adequate wijze beschreven?

4. Kunt ge de vragen op pag. 13 en 14 van het rapport beantwoorden? Moeten Hervormde en Baptistische inzichten de kerken verdeeld houden?

Naar ik mag aannemen zijn deze rapporten voor belangstellenden te Genève verkrijgbaar; men schrijve aan Rev. Richmond Smith, de theologische secretaris van de WARC, p.a. 150, route de Ferney, 1211 Genève 20, Zwitserland of informere bij het secretariaat van de Ned. Herv. Kerk in Den Haag (Carnegielaan 9) naar de mogelijkheid van een collectieve bestelling.

Men kan natuurlijk vragen: waarom beperkt de WARC zich tot de R.K. Kerk en de Baptisten? Een dergelijke beperking is zeker niet principieel bedoeld, maar veroorzaakt door de geringe stafbezetting in Genève en de daardoor beperkte mogelijkheden. Toch besloot het Executive Committee om in 1978 eenmaal een consultatie van Anglicanen en Hervormden voor te stellen en ook om de relaties van Hervormden en Orthodoxen te bevorderen en te verdiepen.

Nog enkele personalia: als opvolger van Dr. William P. Thompson, 'stated clerk' (secretaris-generaal) van de United Presbyterian Church in de Ver. Staten, die van 1970-1977 president van de WARC is geweest, werd Dr. James I. McCord, president van Princeton Theological Seminary (van dezelfde kerk) tot zijn opvolger gekozen. Het moge wat vreemd aandoen, dat iemand uit hetzelfde land en dezelfde kerk hiervoor werd uitgezocht, maar ieder, die Dr. McCord kent zal daarvan niet vreemd opkijken, daar zijn gaven als theologisch leider zo eminent naar voren gekomen zijn gedurende tientallen jaren, dat een dergelijke keuze eigenlijk te verwachten was. Het lijkt me niet eenvoudig een andere naam te noemen, die met hetzelfde gezag deze functie in de komende periode had kunnen vervullen.

En dan de Alliance in St. Andrews afscheid van de adjunct-secretaris-generaal, Miss Paulette Piquet, die gedurende 27 jaar, eerst onder Marcel Pradervand en daarna onder Edmond Perret, de WARC met bijzonder grote toewijding heeft gediend, maar nu om leeftijdsredenen haar functie beëindigde. Velen zullen aan haar met dankbaarheid terug denken.

De Protestantse Theologische Faculteit te Brussel

De Protestantse Theologische Faculteit te Brussel is in de laatste maanden ook in Nederland weer herhaaldelijk in het nieuws geweest. Met name de Nederlandstalige sectie mag zich in veler levendige belangstelling verheugen. Daarom komt het me niet ongewenst voor om in deze kroniek weer eens aandacht te schenken aan de laatste ontwikkelingen. Waarbij ik ook zelf begrijpelijkerwijze het beste met de Vlaamse afdeling op de hoogte ben.

Laat ik voorop moge stellen: het gaat goed met de Brusselse faculteit. Zeker als we letten op de aantallen ingeschreven studenten. Het jaarverslag over de afgelopen cursus 1976-1977 geeft een totaal van 124 studenten aan, 81 in de Nederlandstalige, 43 in de Franstalige sectie. Het gaat om resp. 61 en 36 mannelijke en 20 en 7 vrouwelijke studenten. Naar jaargroepen onderscheiden zijn er resp. 18 + 11 = 29 eerstejaars, 26 + 9 = 35 tweedejaars, 25 + 3 = 28 derdejaars en 8 + 18 = 26 vierdejaars, terwijl bij 4 + 2 = 6 studenten staat aangegeven 'vrije studie'. En dan zijn er nog 4 + 2 = 6

doctoraalstudenten ingeschreven; al met al dus niet minder dan 130.

Van deze studenten behoren er $24 + 14 = 38$ tot de Protestantse Kerk van België, 14 tot de Hervormde Kerk van België (de vroegere Belgische Christelijke Zendingskerk) en 18 tot de Gereformeerde Kerken. Bij de rubriek Nederlandse Kerken staat het getal 33 aangegeven, bij Afrikaanse Kerken 2. Op de lijst staan ook 3 R.K. studenten vermeld. De overigen behoren tot diverse kleinere kerken. Al met al zijn dit cijfers, waarvan we 25 jaar geleden niet dorsten te dromen.

Het gaat ook goed met de bibliotheek der faculteit. Ik herinner me nog de situatie in 1954; toen waren er 700 boeken in het kaartsysteem ingeschreven en ik zou niet durven beweren, dat dat allemaal zeer recente publicaties waren. Nu vermeldt het laatste jaarverslag alleen over de cursus 1976-1977 een totaal aantal nieuwe aanwinsten van 691 en een totaal aantal ingeschreven boeken van 30.816. Ook daarvan droomde 20 jaar geleden nog niemand. Tot deze boeken behoort bovendien de unieke collectie-Meyhoffer, een zeer gespecialiseerde bibliotheek over de geschiedenis van het Belgische Protestantisme, die bij mijn weten haar weerga nergens elders vindt. Het is te begrijpen, dat een dergelijke documentatie ook onderzoekers van buiten de eigen kring aantrekt. Terwijl het docentencorps van beide taalsecties zeker niet minder bijdraagt aan de uitstraling naar buiten.

Over dat docentencorps wilde ik het eigenlijk in de eerste plaats hebben. Daarin kwamen namelijk in het laatste jaar enkele veranderingen. Twee docenten, die gedurende vele jaren aan de staf van de Nederlandstalige afdeling verbonden waren, namen afscheid: Prof. Dr. W. Lutjeharms en Prof. Dr. R. Bijlsma.

Prof. Lutjeharms was sinds 1958 aan de faculteit verbonden, maar hij kende België al veel langer. Op 1 maart 1907 te Alkmaar geboren verbleef hij reeds van 1913-1914 in België, waar een groot deel van zijn familie van moederszijde woonde. Bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog keerde de familie Lutjeharms echter naar Nederland terug. Daar deed hij in 1926 in de Ned. Hervormde Kerk te Nieuw-Loosdrecht belijdenis des geloofs en legde vervolgens in 1927 met goed gevolg het eindexamen gymnasium alpha af aan het Chr. Lyceum te Hilversum.

Zijn bedoeling was het zendingswerk van de Evangelische Broedergemeente in Suriname te gaan dienen. Daartoe trok hij van 1927-1931 naar het centrum der Broedergemeente te Herrnhut in Saksen; als kandidaat in de theologie keerde hij naar Nederland terug. Hij kon zijn studie voortzetten aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en deed daar in 1933 met goed gevolg zijn doctoraal-examen: hoofdvak kerkgeschiedenis, bijvakken Nieuwe Testament en dogmatiek. Hij zette zich meteen aan de voorbereiding van zijn dissertatie en promoveerde op 11 december 1935 bij Prof. Dr. M. van Rhijn tot doctor theologiae, op een proefschrift over 'Het philadelphisch-oecumenisch streven der Herrnhutters in de Nederlanden in de achttiende eeuw'.

De economische crisis der dertiger jaren maakte echter uitzending naar Suriname onmogelijk. Daarom keerde hij naar België terug, werd daar predikant te Kortrijk-Roeselare, bracht nog een studiejaar (1937-1938) te Edinburgh door, werd vervolgens in 1942 tweede predikant te Antwerpen, huwde met Mej. E. B. Blommaert, afkomstig uit de bekende 'geuzengemeente' St. Maria-Horebeke in Oost-Vlaanderen. Het scheen, dat hij de rest van zijn leven in België blijven zou.

Maar in 1947 deed de Evangelische Broedergemeente te Zeist een beroep op hem. Daar werd vroeger steeds in het Duits gepreekt, maar na de tweede wereldoorlog was dat toch moeilijk. Van 1947-1958 werkte hij te Zeist. Bij alle werk, dat daar op hem wachtte, zag hij toch nog kans om van 1948-1950 te Utrecht colleges te lopen in de psychologie, paedagogiek en psychiatrie. Van 1954-1956 doceerde hij aan het Zeister Zendings Seminarie praktische theologie en geschiedenis der Broedergemeente.

Toen echter het Belgisch Bijbelgenootschap een beroep op hem deed om de leiding

van het werk in Vlaanderen op zich te nemen (daartoe in staat gesteld door het Ned. Bijbelgenootschap) keerde hij opnieuw naar België terug. Het zal echter niemand verwonderen, dat ook de Brusselse faculteit al snel een beroep op hem deed om de Nederlandstalige staf te komen versterken, als buitengewoon hoogleraar voor de algemene en de religieuze psychologie en voor de pastorale exegese. In later jaren heeft hij ook nog missiologie, Belgische kerkgeschiedenis en kerklatijn gedoceerd. In de laatste jaren werd hij, als rector, in het bijzonder met de administratieve leiding belast.

Ook voor de Brusselse faculteit geldt echter 70 jaar als leeftijdsgrens. Daarom nam hij op 6 oktober j.l. afscheid met een lezing over 'De opleiding van voorgangers in België'. Zijn opvolger werd de veeltalige Vlaming Dr. H. R. Boudin, reeds als hoogleraar in de kerkgeschiedenis aan de Franstalige afdeling der faculteit verbonden. Prof. Boudin promoveerde op 31 mei 1976 aan het 'Institut pour l'Histoire du Christianisme' van de Vrije Universiteit te Brussel tot doctor in de geschiedenis van het Christendom op een zeer omvangrijke dissertatie over 'Les relations entre les Eglises protestantes et l'Etat en Belgique (1814-1839)', waarvoor hij zeer veel archiefonderzoek heeft moeten verrichten. Maar waarmee hij een belangrijk werkinstrument voor een weinig bekende periode uit de Belgische Protestantse kerkgeschiedenis op tafel heeft gelegd. Daar deze zeer uitvoerige dissertatie (met de bijlagen meer dan 1000 pagina's), waarin hij op alle gemeenten afzonderlijk in gaat, slechts in gestencilde vorm werd gepubliceerd, is zij moeilijk verkrijgbaar; daarom verheugt het me, dat het mogelijk was, dank zij de welwillendheid van collega Boudin, een exemplaar voor de Utrechtse Universiteitsbibliotheek te verwerven, terwijl bij weten ook het archief van de synode der Ned. Hervormde Kerk, Javastraat 100 te 's-Gravenhage, over een exemplaar beschikt. Nederlandse onderzoekers van deze periode kunnen deze studie dus betrekkelijk gemakkelijk raadplegen.

Reeds eerder had Prof. Dr. R. Bijlsma zijn afscheidscollege gehouden: op 20 april 1977 sprak hij op een speciale bijeenkomst te Brussel over 'Bijbels en Marxistisch Atheïsme'. Dit college is, zelfs in nog wat uitgewerkte vorm, met uitvoerige literatuurverwijzingen, te vinden in de bundel 'Met de gemeente onderweg', die hem, eveneens op 6 oktober, te Brussel werd aangeboden (uitgave J. H. Kok te Kampen; 1977, 278 pag., gebr. f 32,50). Het is me een genoegen deze bundel hier aan te kondigen; men leert er Bijlsma uitstekend uit kennen in al zijn veelzijdigheid. De gepubliceerde artikelen zijn gerangschikt in drie rubrieken: Schrift en belijdenis – Theologie en praktijk – Kerk en wereld. Verschillende stukken zijn bijzonder interessant. Zo blijkt uit hoofdstuk 4, dat het herderlijk schrijven over het nationaal-socialisme, dat in 1943 kon uitgaan, en dat algemeen aan Miskotte werd toegeschreven, in eerste instantie door Bijlsma werd geschreven en wel – vanwege de noodzakelijke anonimiteit – door Miskotte, de secretaris, op de tafel der 'Commissie voor bijzondere herderlijke zorg' werd gelegd, maar toch slechts in onderdelen van Haitjema en hem afkomstig was. Vele lezers zullen ook grijpen naar het hoofdstuk over 'Grenzen en mogelijkheden van christelijke apologetiek' uit 1953, naar hoofdstuk 11 'Herinneringen aan Karl Barth', of naar 'Evangeliseren in een moderne westerse samenleving'. De nauwe relatie tot het leven der gemeente geeft aan al deze 17 stukken een bijzondere kleur. Een uitvoerige bibliografie (waarin de bijna 400 overdenkingen in kerkbladen en kranten nog niet eens vermeld zijn) besluit deze bundel (pag. 265-267), aan het eind van een 16-jarige werkzaamheid te Brussel, als hoogleraar in de praktische theologie en de hermeneutiek en, na het overlijden van Prof. Szekeres in 1974, ook in de wijsbegeerte van de godsdienst. En, zo tussen de bedrijven door, ook nog in het Nieuwtestamentisch Grieks, blijkens het daarover in 1976 door hem gepubliceerde leerboek (zie jrg. 28 van dit tijdschrift, pag. 263 v). Bijlsma behoorde tot de geliefde docenten, die vele

jongeren ook inderdaad wisten te vormen. Jarenlang kwam hij regelmatig uit De Bilt naar Brussel om daar zijn colleges te geven, maar hij deed meer. Hij bracht zelf regelmatig studenten mee, die hem hadden leren kennen als docent aan de Paedagogische Academie Jan van Nassau te Utrecht en die door zijn lessen godsdienstonderwijs gemotiveerd werden tot de theologische studie. Zo heeft hij, als predikant van verschillende Hervormde gemeenten, als docent te Utrecht en als hoogleraar te Brussel, verbazend veel werk verzet en het ook, voorzover mensen daarover oordelen kunnen en mogen, allemaal goed gedaan. Ik heb één keer de gelegenheid gehad hem temidden der jonge mensen van de 'Jan van Nassau' bezig te zien en ik heb vanuit het naburige Bilthoven herhaaldelijk de gelegenheid gehad hem als predikant van De Bilt mee te maken, nadat ik van 1961-1966 met hem in Brussel mocht samenwerken; het zij mij daarom vergund hierover enigermate te oordelen. In ieder geval was het voor 'Brussel' een groot voorrecht, dat Bijlsma bereid bleek zich zo lang aan deze arbeid te wijden. En vele studenten uit Nederland zullen ook dankbaar terugdenken aan de wijze, waarop hij zich ook voor hun financiële belangen heeft ingezet, daar nu eenmaal Nederlanders die in België willen studeren wat hun studiebeurzen betreft gemakkelijk tussen de Belgische wal en het Nederlandse schip dreigen te geraken.

In de opvolging van Prof. Bijlsma kon worden voorzien door de benoeming van Dr. G. L. Goedhart, Gereformeerd predikant te Nijmegen (sinds enkele jaren participeren ook de Gereformeerde Kerken in België in de Brusselse opleiding). Hij krijgt een dubbele taak: enerzijds gaat hij in Brussel de praktische theologie doceren, anderzijds zal hij zich in opdracht van de classis België der Geref. Kerken wijden aan de pastorale en missionaire vorming en training van ambtsdragers en gemeenteleden. In verband hiermee heeft de Geref. kerk van Antwerpen een beroep op hem uitgebracht. Dit lijkt een zeer gelukkige combinatie; hoe intenser Prof. Goedhart het Vlaamse leven leert kennen hoe beter hij in staat zal zijn de praktische vorming der a.s. voorgangers der verschillende gemeenten te verzorgen.

Het zou me niet verwonderen als niet ieder de samenstelling van het docentencorps der Nederlandstalige sectie te Brussel helder voor ogen had. Daarom geef ik hierbij graag een kort overzicht daarvan, ontleend aan de studiegids 1977-1978. Deze vermeldt als hoogleraren, naar anciënniteit:

Dr. W. H. Beekenkamp, kerk- en dogmengeschiedenis, Latijn

Dr. A. J. Pieters, hedendaags kerkelijk leven

Dr. G. van Leeuwen, dogmatiek, ethiek, filosofie

Dr. H. Mulder, Nieuwtestamentische vakken

Dr. H. Jagersma, Oudtestamentische vakken, Hebreeuws, Godsdienstgeschiedenis en als docenten

Dr. G. J. Lindijer, oecumenica en

Lic. M. Hanappe, didactiek, methodiek, pedagogiek.

Daarbij komt dus nu als hoogleraar voor de praktische theologie. Dr. G. L. Goedhart.

Ten slotte zou ik deze mededelingen over de Brusselse Faculteit willen besluiten met de vermelding van enige publicaties. Het gaat me daarbij allereerst om de reeks 'Brusselse Theologische Studies', op eenvoudige wijze uitgegeven (ringbandsysteem en daardoor goedkoop) door de Stichting Ned. Theol. Studiefonds voor Brussel te 's-Gravenhage (adres: Parkweg 20a, Voorburg). In deze reeks verscheen van de hand van Prof. Lutjeharms 'Het aandeel van Zinzendorf in de studie van het numineuze', waarin interessante verbindingslijnen van Zinzendorf naar Rudolf Otto getrokken worden maar uiteraard ook belangwekkend materiaal over Zinzendorf zelf naar voren komt. Het tweede nummer daarin is een Brusselse scriptie van Pieter Schelling over 'De theocratie van Van Ruler', waarin allereerst enkele theocratische grondlijnen worden getrokken, daarna de verhouding van kerk en staat wordt besproken en

vervolgens de christologische, pneumatologische en eschatologische aspecten der theocratie worden behandeld. Beide studies verschenen in 1976; zij zijn aan het aangegeven adres verkrijgbaar voor resp. f 1,40 en f 5,20 exclusief de verzendkosten).

In de tweede plaats gaat het om een studie, die weer op wat andere wijze met de Brusselse faculteit in relatie staat. Enerzijds door de auteur, anderzijds door de opdracht. Het gaat om de studie van Prof. Dr. H. Mulder, 'De verwoesting van Jeruzalem en haar gevolgen', opgedragen aan Prof. Lutjeharms bij zijn afscheid van de faculteit (uitg. Ton Bolland, 1977, 148 pag., bij int. o.d. reeks Exegetica f 17,90, afzonderlijk f 19,90). Het ging collega Mulder daarbij niet zozeer om een reconstructie van de nogal ingewikkelde geschiedenis van de Joodse oorlog en de verwoesting van Jeruzalem als zodanig, maar allereerst om een analyse van de verschillende bronnen (de Synoptici, Johannes, Joodse apocalypsen, Josefus, Plinius, Tacitus), daarna om een beschrijving van de gevolgen van de ondergang van stad en tempel in 70, resp. bij de Joden, de joodse christenen, de heidenchristenen en de Romeinen. Terwijl vervolgens een hoofdstuk 'Voortgang' ons meeneemt door de loop der eeuwen en ons informeert over de stad en tempel(plein) in de 19 eeuwen, die na deze ondergang verstreken zijn, uitlopend op het Zionisme, de stichting van de staat Israël en de oorlog van 1973. Het boek eindigt met een verwijzing naar de betekenis van de synagoge: 'Dit leer- en gebedshuis bleef het hart van het joodse leven. Zou men nu moeten overwegen om de tempeldienst te doen herleven en opdracht te geven tot het ontwerpen van plannen voor de bouw van een derde tempel? Het heimwee hiernaar lijkt nauwelijks aanwezig' (p. 143). Het geheel is een belangwekkende studie, die ik gaarne wil aanbevelen.

En dan denk ik aan enige dissertaties, die inmiddels in Brussel verdedigd zijn. Allereerst die van Dr. A. Johannes, Ev.-Luth. predikant te Amsterdam en tevens predikant-directeur der Lutherse Diaconessen Inrichting aldaar, op een dissertatie over 'Johann Kaspar Lavater als Pastor'. Hij promoveerde bij Prof. Dr. W. H. Beekenkamp op 25 juni 1976. Johann Kaspar Lavater, aldus het begin van de dissertatie, is een man van Europese vermaardheid geweest in de tweede helft van de 18e eeuw. Niemand anders wist zó veel indruk te maken op de groten der aarde en niemand verwierf tegelijkertijd zó veel verering van de gewone man als hij. Niemand oefende zo'n machtige aantrekkingskracht uit en niemand werd door zijn persoonlijkheid en door zijn opvattingen voor zó velen aanstotelijk. Niet alleen als auteur ontwikkelde hij een verbazingwekkende activiteit, maar ook was hij onvermoeibaar werkzaam als prediker, zielzorger, raadgever van duizenden, die zich van dichtbij en veraf mondeling en schriftelijk tot hem wendden . . . Hij was pastor in hart en nieren . . . Na een schets van zijn leven en werken volgt een uitvoerige behandeling van zijn werk als pastor in prediking, persoonlijke omgang, brieven en geschriften, politieke omstandigheden, catechese en omgang met de jeugd en in liederen en gedichten. Het geheel wordt, afgezien van de registers, besloten met een overzicht van de boeken van Lavater in het Nederlands. Deze interessante (bij Kok in Kampen uitgegeven) studie geeft tevens een beeld van de politieke verhoudingen in de beginjaren van de Franse Revolutie in Zürich en Zwitserland. Uit de bijgevoegde stellingen citeren we:

(2) Het verschil in denken over Jezus Christus heeft in de vriendschap tussen Lavater en Goethe verwijdering teweeg gebracht; de breuk werd veroorzaakt doordat Lavater tegenover Goethe pastoraal al te directief te werk ging.

(7) In de oecumene liggen de grootste moeilijkheden niet op het terrein van de theologie, maar van het kerkrecht (een stelling om wel goed over na te denken, maar niet om onmiddellijk te onderschrijven. De oecumenische beweging heeft vanaf het

Adreswijziging

Changement d'adresse

Change of address

Adressenwechsel

Naam / Nom / Name :

Prof.Dr.A.J.Bronkhorst

Vorig adres / ancienne adresse

former address / alte Anschrift :

Nicolaïlaan 36

Bilthoven

Nederland

Nieuw adres / nouvelle adresse

new address / neue Anschrift :

Park State

Blikkenburgerlaan 105

3703 - CV - Zeist

Nederland

Telefoon/téléphone/telephone/Telephon :

03404 - 21176

Postrekening/compte courant postal

postal giro account / Postcheckkonto

39.30.54 ('s-Gravenhage)

Vanaf / Depuis / from / ab :

. 8 - 2 - 1978

begin aandacht geschonken aan geloof én kerkorde en in Montreal, 1963, heeft men zich wel afgevraagd of de liturgie daar niet bij zou moeten worden genoemd. Als deze stelling waar zou zijn zegt zij m.i. meer tegen het niet of slecht functioneren van de theologie dan tegen het kerkrecht).

(14, de zogenaamde 'schertsstelling') Nu de meeste journalisten de omgeving van Israël hardnekkig het Midden-Oosten blijven noemen, zullen wij het Nabije-Oosten in de Gelderse Achterhoek moeten zoeken.

De tweede dissertatie werd bijna een jaar later verdedigd door Dr. B. A. Venemans, emeritus-predikant te Wolfheze (Sara Mansveltweg 4), begonnen in het Hersteld Verband, vanaf 1947 als Hervormd predikant te Ransdorp, Purmerend en Edam werkzaam. Hij promoveerde eveneens bij Prof. Beekenkamp op een dissertatie over 'Franciscus Junius en zijn *Eirenicum de Pace Ecclesiae Catholicae*'. Het boek bestaat uit twee delen, allereerst een uitvoerige levensschets van Junius en daarna een behandeling van zijn 'Eirenicum', gevolgd door een beoordeling. Het 'Eirenicum' bestaat uit een uiteenzetting van datgene, wat allen inzake de vrede onder de christenen ter harte moeten nemen. De inhoud bestaat uit een meditatieve behandeling van Psalm 122 en 133, waarin het resp. gaat over de wijze van de vrede en de vruchten van de vrede. Kerken worden in dit geschrift niet met name genoemd, ook niet de Kerk van Rome. Dr. Venemans typeert zijn verhouding tot Calvijn op dit punt kernachtig als volgt: Calvijn en Junius aanvaarden beiden, dat in de Kerk van Rome tekenen van de Kerk bewaard zijn gebleven. Het belangrijke accentverschil is, dat voor Calvijn de Rooms-Katholieke Kerk vooral een *dwalende* Kerk is en voor Junius een dwalende Kerk (pag. 119 en 129). Het is waardevol om te zien, dat er ook in de 16e eeuw, zo vol van zware dogmatische strijd, ook dergelijke milde, irenische figuren zijn geweest, ook onder de leidinggevende Calvinisten van de tweede generatie.

Uit de stellingen willen we graag de volgende citeren:

(2) Dat Junius in het *Eirenicum* nergens wil ingaan op de concrete kerkelijke situatie in zijn dagen, moet positief gewaardeerd worden.

(6) Voor een gemeente, die waarlijk zingen wil, bestaan er geen z.g. 'moeilijke' psalmmelodieën.

(11) Natuurbehoud is mensbehoud.

Graag een late gelukwens aan beide doctores en aan hun promotor!

Over Barth, Safenwil, Zuckmayer en Barmen

In het vorige nummer heb ik in deze kroniek een en ander verteld over de pogingen, die in Safenwil (en verder in Zwitserland) worden gedaan om Barths eerste en enige pastorie voor het nageslacht in stand te houden. Men wilde proberen om daartoe 100.000 Zwitserse franken aan toezeggingen bijeen te brengen, en wel voor 1 november j.l. Uit een brief van Dr. Hinrich Stoevesandt, de archivaris van het Karl Barth-Archiv in Bazel vernam ik, dat de actie vrij bevredigend is verlopen. Tot begin november was er Fr. 58.255,— aan toezeggingen binnen gekomen. Dit is natuurlijk nog geen 60% van de nagestreefde som, maar dit bedrag heeft toch indruk gemaakt op de Safenwilers. Op 21 december 1977 zou de Kirchgemeinde bijeenkomen om te beslissen, wat er nu zou dienen te gebeuren. Dr. Stoevesandt had de indruk gekregen, dat de kansen voor het behoud van Barths pastorie vrij goed waren. Dit zal allen, die aan de oproep van Prof. Hasselaar in 'In de Waagschaal' of in 'Trouw' of van mij in dit tijdschrift gevolg hebben gegeven ongetwijfeld genoeg doen.

Van deze gelegenheid maak ik tevens gebruik om hier te vermelden, dat bij de Theologischer Verlag in Zürich een bundeltje verschenen is, waarin de late vriendschap van Karl Barth en Carl Zuckmayer nu zo compleet mogelijk gedocumenteerd wordt. In de bundel 'Briefe 1961-1968', die door Jürgen Fangmeyer en Hinrich

Stoevesandt werd geredigeerd en in 1975 kon verschijnen in het geheel van de publicatie van Barths litteraire nalatenschap, kon men reeds bijna alle brieven van Barth aan Zuckmayer vinden. In de nu door Hinrich Stoevesandt uitgegeven collectie vindt men niet alleen al Barths brieven aan Zuckmayer maar ook Zuckmayers brieven aan Barth, alsmede een brief van hem aan Eberhard Busch, de schrijver van de grote Barth-biografie (vgl. K. & Th., 1975, p. 330-332) en een 'In Memoriam' van zijn hand in zijn bundel 'Aufruf zum Leben' (1976). Deze bundel van 96 pagina's (prijs 18 Zw. Fr.) is een geschenk, dat alle Barth-vrienden zeker een bijzonder genoeg zal doen.

Nog belangrijker dan deze, op zichzelf boeiende, verhouding tot Zuckmayer acht ik echter een ander artikel, eveneens van H. Stoevesandt – die nu eenmaal als archivaris van het Barth-Archiv midden in het spinnweb zit en dat gelukkig ook telkens waar maakt – nu al bijna een jaar geleden gepubliceerd in het tijdschrift 'Evangelische Theologie' van November-Dezember 1976 (S. 568-593). Daar dit artikel bij mijn weten in Nederland nog weinig aandacht heeft gevonden wil ik er graag hier wat nader op in gaan. Het behandelt namelijk een niet verschenen brochure van Barth uit het jaar 1934 in de reeks 'Theologische Existenz heute' en brengt ons zodoende midden in de Duitse Kerkstrijd. Hoogtepunt van deze geestelijke worsteling is naar veler oordeel, m.i. terecht, de Belijdenissynode, die van 29-31 mei 1934 te Barmen werd gehouden, waar Lutheranen, Reformierte en Geünieerden eenstemmig de zogenaamde Barmer Thesen, de 'Theologische Erklärung zur gegenwärtigen Lage der Deutschen Evangelischen Kirche' hebben aangenomen. Hans Asmussen heeft in zijn 'Hoe heeft Barth de Kerk gediend?' later medegedeeld, dat Barth, samen met hem en Thomas Breit, vooraf bijeengekomen waren om een dergelijke verklaring op te stellen (Op 16 mei 1934 in het hotel 'Basler Hof' te Frankfurt). Hij voegde er aan toe, dat het eigenlijke werk door Barth is verricht, voor 99%, dat Breit en hij hoogstens enkele kleinere wijzigingen hebben bijgedragen. In de Barthbiografie van Eberhard Busch kan men (S. 258) nog enkele, haast pikante, details daarover lezen: Jene Thesen entstanden dann auf eine merkwürdige Weise, die Barth auf die Formel brachte: 'Die Lutherische Kirche hat geschlafen und die reformierte Kirche hat gewacht.' Während sich die beiden Lutheraner einem realen 'dreistündigen Mittagschlaf' hingaben, habe 'ich, mit einem starken Kaffee und 1-2 Brasil-Cigarren versehen, den Text der 6 Sätze redigiert.' 'Das Resultat war, dass am Abend jenes Tages ein Text vorlag – ich will mich nicht rühmen, aber es war wirklich mein Text.' Deze nadere bijzonderheden zijn dus goed in overeenstemming te brengen met het oordeel van Hans Asmussen.

Tot zover zijn deze dingen aan insiders wel bekend. Minder bekend acht ik echter – en daarover informeert Stoevesandt ons in zijn artikel, – dat Barth het plan heeft gehad om een 'Kommentar zur Barmer theologischen Erklärung' te publiceren, en dat hij daarvan ook inderdaad een goede 20 pagina's geschreven heeft. Gepubliceerd zijn deze echter niet en dit geschrift is ook nooit voltooid; het breekt af met het woordje 'In', als Barth nog met het inleidende gedeelte bezig is. Wanneer Barth daar precies mee bezig was – het moet in de loop van de zomer van 1934 zijn geweest – is niet geheel duidelijk meer. Het was in deze tijd, dat de Bayerische Politische Polizei een inval deed bij de Chr. Kaiser Verlag te München, waarbij alle tot dan toe door Barth gepubliceerde deeltjes van de reeks 'Theologische Existenz heute' (de nummers 1-5, 7, 9 en 10) in beslag werden genomen en de directeur, A. Lempp, aan de politiefunctionarissen moest beloven alle toekomstige manuscripten voor deze reeks vooraf aan de Politische Polizei voor te leggen (brief van Lempp aan Barth van 27 juli 1934). Voor dit laatste voelde Barth begrijpelijkerwijze niets. Hij schrijft in zijn antwoordbrief van 29 juli, dat de gedachte om zijn manuscripten vooraf aan de een of andere onontwikkelde outsider voor te leggen om die door hem te laten bekijken, hem volkomen onmogelijk toeschijnt. In deze zelfde samenhang deelt hij Lempp mee, dat hij in de komende

zomermaanden twee deeltjes had willen schrijven, het ene ter nadere verklaring van de Belijdenis van Barmen, het andere als een antwoord aan Emil Brunner (het bekende deeltje 'Nein', nummer 14 van de reeks). Maar dat het nu misschien beter was om demonstratief te zwijgen dan met een muilkorf voor te spreken. Stoevesandt brengt dan een aantal zeer interessante mededelingen over Barths activiteiten en plannen in deze zomer, maar hoe het precies ging met deze toelichting op de Barmer Erklärung kan hij niet vermelden. Een doorslag van een latere brief aan Lempp hierover is in het Barth-Archiv niet te vinden en het archief van de Kaiser Verlag is in de oorlog verloren gegaan. Barth heeft blijkbaar de mogelijkheid gehad om de reeks nog enige tijd op een voor hem blijkbaar niet al te belastende manier voort te zetten, zij het ook, dat hij van de kritische toelichtingen op de actuele gebeurtenissen aan het kerkstrijd-front, die hij in de eerste deeltjes gegeven had, verder af zag. Maar de commentaar op 'Barmen' was daar niet bij en velen zullen van dergelijke plannen van Barth zelfs nooit hebben gehoord.

Maar een deel van dit geschrift was toen toch blijkbaar al geschreven en is nu door Stoevesandt ontcijferd (Barths handschrift vraagt wel enige grafologische bekwaamheid) en voor de druk gereed gemaakt en nu in het genoemde artikel in 'Evangelische Theologie' gepubliceerd, onder de door de auteur zelf aangegeven titel 'Die theologische Erklärung der Barmer Bekenntnissynode – erläutert von Karl Barth'. De toon van dit geschrift is allesbehalve vrolijk; pikante details als de boven vermelde moet men hier niet zoeken; die kwamen pas later aan de orde, toen de kruiddamp van de kerkstrijd opgetrokken was.

Het geschrift begint met een paragraaf over de Barmer Bekenntnissynode, waarin Barth allereerst de verwarring schetst, die na Hitlers 'Machtübernahme' en het optreden der Deutsche Christen bij de tegenstanders van deze laatste beweging het terrein beheerste. Eerst langzaam kwam men tot het inzicht wat er eigenlijk aan de hand was en hoe men daarop zou dienen te reageren. Deze periode van onklarheid en onzekerheid kwam in 'Barmen' tot een zekere afsluiting. De vraag was natuurlijk – men denke zich in, dat in ons land een dergelijke 'vrije synode' van welke Protestantse kerk dan ook bijeen zou komen om de officiële kerkleiding tot de orde te roepen! – met welk gezag men hier bijeen was en op welke wijze men hier voor de kerk als geheel zou menen te kunnen spreken. Daarop gaat Barth in het tweede deel van deze eerste paragraaf dan nader in.

Dan volgt een gedeelte over 'Die theologische Erklärung' als zodanig. Deze was nodig om nu eindelijk helemaal duidelijk te maken waarvóór en waartegen men nu eigenlijk als 'Bekennende Kirche' streed. Aan de kant van de Deutsche Christen was een duidelijke geloofsovertuiging te vinden, zij het ook een dwalende. Welke geloofsovertuiging kon daar tegenover worden gesteld? De Belijdenis van Barmen poogde deze tot uitdrukking te brengen. Met niet meer maar ook niet minder gezag dan iedere andere echte belijdenis, die immers altijd haar overtuigingskracht in zichzelf zal moeten vinden; in de overtuigende kracht der waarheid zelf. Of misschien nog beter: die haar overtuigingskracht nooit in haar zak zal kunnen hebben, maar die steeds weer opnieuw, wanneer zij beleden wordt, zal moeten ontvangen.

Deze belijdenis van Barmen, zo vervolgt Barth dan, zal aan de tegenstanders duidelijk moeten en kunnen maken, dat het verzet tegen hun woorden en daden inderdaad een geloofszaak is. De strijd zal dan tenminste 'in reiner Luft ausgefochten werden können'. Misschien zullen zij zelfs door deze belijdenis worden overtuigd en hunnerzijds deze rampzalige strijd beëindigen. Maar een ander antwoord als wat hier gegeven is, zal de rechtmatige Evangelische Kerk van Duitsland, als het haar werkelijk om de belijdenis van Jezus Christus, en van Hem alleen, als haar Heer gaat, niet kunnen en mogen geven. Al staat ook deze belijdenis onder het woord 'Prüfet die

Geister, ob sie van Gott sind!' Onderzoekt ook of de woorden van deze Belijdenissynode met de H. Schrift en de belijdenisgeschriften der vaderen overeenstemmen. Indien niet, hoort dan niet naar ons. Maar indien wel, laat u dan ook door niets, door geen vrees en door geen verzoeking daarvan afhouden om met ons de weg van geloof en gehoorzaamheid aan Gods Woord te gaan . . . Met een dergelijke volstreekte ernst heeft 'Barmen' in 1934 tot de Evangelische christenheid in Duitsland willen spreken. Zo kan het alleen in tijden van grote nood. Maar zo moest het in 1934.

Na dit woord vooraf volgt dan de inleiding, die in vier paragrafen uiteenvalt. Het was de bedoeling, dat daarop de eigenlijke commentaar op de zes thesen zou volgen, maar zover is het niet gekomen, de inleiding breekt halverwege de vierde paragraaf af.

De eerste paragraaf gaat over 'Der Rechtsboden' en houdt de Deutsche Evangelische Kirche aan haar officiële statuut van 11 juli 1933, die deze kerk omschrijft als een 'Bund von Bekenntniskirchen'. Wat dat betekent wordt in artikel 1 van dit statuut nader omschreven, doordat het evangelie van Jezus Christus, zoals het in de H. Schrift betuigd wordt en door de Reformatorische belijdenisgeschriften wordt uitgelegd, 'de onaantastbare grondslag' der Deutsche Evangelische Kirche wordt genoemd. Het gaat hier niet om 'een belijdenis in de kluis', maar om een werkinstrument. Door deze onaantastbare grondslag worden de volmachten, die de kerk voor haar taak nodig heeft, bepaald en begrensd. Hier wordt dus aan de D.E.K. een theologische norm meegegeven. Alleen als haar handelen zich tegenover het evangelie van Jezus Christus, de H. Schrift en de belijdenisgeschriften laat verantwoorden is het legitiem. Wat het begrip 'Bekenntniskirchen' betekent, wordt hier dus expliciet duidelijk gemaakt.

In een tweede paragraaf komt Barth dan tot de vraag of men samen, als Lutheranen, Reformierte en Geünierden inderdaad zich op deze grondslag kòn stellen. Dit was immers allesbehalve een vanzelfsprekendheid, met name niet voor Lutheranen in Barmen. De reden, dat wij, aldus Barth, ons hier samen vinden konden, was dat de belijdenis van de ene Heer van de ene heilige, algemene en apostolische kerk ons hier samenbracht. Hiertoe wisten wij ons allen opgeroepen. Wat ons ook mag scheiden, deze belijdenis verenigt ons. Deze belijdenis hebben wij in Barmen bevestigd, hier vonden wij de gemeenschap, die de belijdenis van de ene heilige algemene kerk ons toch niet kon geven.

Daarmee hebben wij dan tevens duidelijk gemaakt, wat wij niet wilden zeggen. Niet iets in de trant van: één volk, één staat, één Führer, één partij – en daarom ook één kerk. De eenheid der kerk kan slechts van de Heer der kerk komen. We aanvaarden hier alleen de D.E.K. en dat, wat zij naar de beslissende uitspraken van haar statuut wil zijn: de 'Bund der Bekenntniskirchen'. Want daarin heeft zij – heeft zij dat werkelijk? – de éne Heer der kerk beleden. Wij moeten haar aan haar eigen woord houden.

Paragraaf drie gaat dan over de noodtoestand, waarin de D.E.K. gekomen is. Deze noodtoestand bestaat daarin, dat de gemeenschap in het belijden van de ene Heer der kerk, die alleen de grondslag van de D.E.K. kan zijn, bedreigd is. Door de leer en de daden van de in de zomer van 1933 vrijwel overal aan de macht gekomen partij der Deutsche Christen. Hier worden aan de kerk vreemde vooronderstellingen aan haar opgedrongen. Het gaat hier niet tegen de mensen, die tot deze partij behoren; er zijn zeker mensen bij, die in hun persoonlijk christelijk leven ons allen zouden kunnen beschamen. Maar al waren het allemaal engelen uit de hemel en wij een roversbende dan zouden wij ze nog moeten weerstaan, daar zij een ander evangelie in de plaats van het ene en enige evangelie willen stellen. Het gaat ook niet om een nieuwe noodtoestand, die vóór 1933 in de Duitse kerk niet te vinden zou zijn geweest: wij boeten vandaag voor de zware fouten, die wij zelf, maar ook onze vaders en voorvaders in het verleden hebben begaan. Maar dat mag geen reden zijn om nu te zwijgen en de handen

maar in de schoot te leggen, nu wij gezien hebben waarom het gaat. Ook als wij in deze Barmer Thesen evenzeer tot onszelf hebben te spreken. Ook als wij weten slechts mensenwoorden te kunnen spreken, voor Gods troon en niet vanaf Gods troon. We zullen ons deze zware verantwoordelijkheid bewust moeten zijn. Maar wij zullen ons daar toch ook niet aan mogen onttrekken, maar in vrees en beven haar moeten aanvaarden en dienovereenkomstig moeten handelen.

In een vierde paragraaf begint Barth dan met de vraag of deze synode ook al een unie van Lutheranen, Reformierte en Geünieerden impliceert. Hervormden en Geünieerden hebben het daar minder moeilijk mee dan Lutheranen. De Hervormden zijn, anders dan de Geünieerden, echte en eigenlijke Bekenntniskirchen. Maar samen met de Geünieerden zijn zij van huis uit en theologisch gezien principieel, tot samengaan met anderen in staat (bundnisfähig). Anders staan de zaken bij de echte Lutheranen . . . Hier breekt Barths manuscript echter af.

Tot zover dit belangrijke document, met dank aan Dr. Stoevesandt voor de bewerking en de inleiding. In de hoop, dat vele lezers door deze samenvatting gemotiveerd zullen worden om het artikel in 'Evangelische Theologie' zelf te lezen. Het loont de moeite.

Herenigingen in het Belgische Protestantisme

Wie zo'n 20 jaar geleden, laat ons zeggen in 1958, het jaar van de laatste Brusselse Wereldtentoonstelling, naar België kwam, kon daar een rijk geschakeerd Protestants kerkelijk leven aantreffen. Wel niet zó pluriform als in Nederland, maar, gezien de zeer beperkte aantallen (alle Protestanten samen worden op omstreeks 1% der totale Belgische bevolking, dus op omstreeks 90.000 leden geschat) toch rijkelijk veelkleurig. Met één verschil ten aanzien van onze verhoudingen: de verschillende groeperingen zijn niet, als vaak bij ons, door splitsing en uittrekking uit elkaar ontstaan, maar onafhankelijk van elkander, onder verschillende invloeden en vanuit verschillende (Franse, Zwitserse, Nederlandse, Amerikaanse) achtergronden. Met name vier van deze kerkgemeenschappen waren, zij het ook op veel kleiner schaal dan wij gewoon zijn, wel met Nederlandse zusterkerken te vergelijken: De Protestants-Evangelische Kerk van België, de Belgische Christelijke Zendingkerk, de Belgische Conferentie van de Verenigde Methodistische Kerk en de Kring Brussel van de classis Dordrecht van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

In dit panorama hebben zich sindsdien enkele niet onbelangrijke verschuivingen voorgedaan. De belangrijkste is wel de fusie van 22 juni 1969 van de Prot.-Evang. Kerk met de Methodisten tot de Protestantse Kerk van België. Verder veranderde de Belgische Christelijke Zendingkerk haar naam in Hervormde Kerk, terwijl de Gereformeerden een eigen classis België gingen vormen. Deze laatste veranderingen zijn op zichzelf voor buitenstaanders wel niet zo belangrijk, maar voor een goed verstaan van het vervolg moet dit toch wel worden vermeld. Over de drie aldus aangeduide kerken – Protestanten, Hervormden en Gereformeerden (PKB, HKB en GKB) zou men dus korthedshalve kunnen zeggen – gaat het hier nu verder,

Deze drie groeperingen zijn namelijk al enige jaren 'samen op weg' en wel naar de volledige eenwording. Meer nog, zij wagen het al gedurende enige jaren om niet alleen te verklaren, dat zij samen op weg willen zijn, maar zij hebben er zelfs bij verteld wanneer zij bij het doel van deze tocht zouden willen aankomen, namelijk in 1978. Nu moet ik hier eerlijk opbiechten, dat ik, bij het horen van dergelijke jaartallen, geneigd ben de houding van de ongelovige Thomas aan te nemen: eerst zien en dan pas geloven. Ik herinner me nog wel enkele herenigingen, die bijvoorbeeld in het jaar 1980 tot stand gekomen zouden moeten zijn, maar waarvan men al geruime tijd volstrekt niets meer hoort, of, als men er nog wat over hoort, alleen maar dat de zaak niet

doorgaat. Maar ziet, de Belgische broeders beschamen mijn ongelooft en alles ziet er naar uit, dat inderdaad in 1978 de zaak tot stand zal kunnen komen. Op 6 oktober j.l. werd ons zelfs door de voorzitter van de synode van de PKB een soort tijdtabel gegeven, die hopelijk zou kunnen worden gevolgd bij de komende hereniging.

Uitgangspunt daarbij waren de tot nu toe gevoerde eenheidsbesprekingen. Deze zijn in mei 1977 door de Protestantse Kerk, in juni door de Hervormde Kerk en in september door de Gereformeerde Kerken positief ontvangen. Verschillende documenten lagen daarbij op tafel, ook een Verklaring inzake het geloof der te vormen kerk (op PKB-verzoek). Deze documenten zijn aanvaard. Niet iedere gemeente staat er met evenveel enthousiasme achter, maar men wil toch binnen het geheel dezer herenigingen meedoen. Bij de Hervormde Kerk was de vraag van de erkenning door de Belgische staat lang een moeilijk punt: deze kerk vond immers haar achtergrond in de Églises Libres van Franssprekend Zwitserland, die van een dergelijke staatserkenning niets moesten hebben. Maar op dit punt heeft zich in de laatste decennia zowel in Zwitserland zelf als in België een grote wijziging voltrokken, zodat men hier eigenlijk alleen nog maar van achterhoedegevechten kan spreken, die de fusie niet in de weg zullen staan. Moeilijker zijn misschien de financiële aspecten. De Belgische kerken zijn nooit rijk geweest, om het eens eufemistisch uit te drukken. Zal het ooit mogelijk zijn op een Belgisch traktement een Gereformeerd predikant uit Nederland te beroepen? Dergelijke problemen spelen op veel kleiner schaal al een rol bij de toepassing van ord. 20-3a van onze Hervormde kerkorde (Brede interkerkelijke samenwerking van gemeenten); hier gaat het echter om nog veel grotere verschillen.

De bedoeling was nu, dat de resterende problemen nu zouden worden besproken op vier buitengewone synodevergaderingen: in november 1977 over de financiën, in januari 1978 over kerk en staat, in maart 1978 over de kerk en de interkerkelijke betrekkingen en over de ambten en in mei 1978 voor de 'finishing touch'. Bij de gewone synodezittingen in juni 1978 zou alles klaar moeten zijn en zou de definitieve stemming over de eenheid moeten plaats hebben.

Als deze stemmingen positief uitvallen zou men op zaterdag 30 september 1978 in een morgenvergadering de verenigde kerk willen oprichten, om dan 's middags in een wat feestelijker samenzijn zijn dankbaarheid tot uitdrukking te brengen. In een academische zitting of iets dergelijks, dat moet nog nader worden bekeken.

Wat de verkiezing van het moderamen betreft verwacht men weinig problemen: de formule zou worden: 5 leden van de PKB, 5 leden van de HKB en 2 à 3 leden uit de GKB. Gedurende twee jaar zouden deze samen het moderamen van de nieuwe kerk vormen. Een klein-moderamen, bestaande uit voorzitter, vice-voorzitter, secretaris en penningmeester zou op 30 september eveneens gaan functioneren.

Als dit alles volgens plan zou mogen verlopen begint op deze 30e september 1978 de voorbereidingsperiode. Van 1 oktober tot 31 december 1978 zouden de drie kerken nog naast elkander bestaan om de lopende zaken af te wikkelen. Op 1 januari 1979 gaat men dan één kerk vormen, die nog gedurende de beide jaren 1979 en 1980 in een overgangperiode zou verkeren, waarin nog allerlei nu nog niet voorziene details nader zouden moeten worden geregeld. Op 1 januari 1981 zou dan de Verenigde Protestantse Kerk van België definitief tot stand gekomen kunnen zijn.

Als dit alles geschied zal zijn heeft de nu nog bestaande Federatie van Protestantse Kerken in België eigenlijk geen reden van bestaan meer. Deze bestaat namelijk uit de genoemde kerken met de Deutschsprachige gemeenten in België. Hoe deze verhouding in de toekomst zou moeten worden geregeld is nog een open vraag. Is het denkbaar, dat deze Duitse gemeenten ook in de Verenigde Protestantse Kerk van België opgenomen zouden willen worden? Vroeger heeft men mij wel eens gezegd, dat een dergelijk opgaan in een herenigde kerk heel goed denkbaar zou zijn. Meestal

blijven Duitse gemeenten buiten Duitsland echter onafhankelijk, slechts georiënteerd op het Aussenamt der Evangelische Kirche in Deutschland in Frankfurt aan de Main. Dan zouden lossere banden met de VPKB gezocht moeten worden. Onoplosbaar lijkt een dergelijk probleem tot nu toe nog niet.

Er zijn echter andere vragen. Tot nu toe waren alle gemeenten door twee afgevaardigden vertegenwoordigd in de synode. Een synodevergadering, die 2 à 3 dagen duurde, omvatte zo'n 60 deelnemers. Die konden door de grotere gemeenten wel worden ontvangen; voorzover logies nodig was kwam dat wel voor elkaar. Na de fusie van 1969 ging dat al moeilijker en moest de PKB haar synodevergaderingen soms al in conferentiecentra houden. Als straks echter PKB, HKB en GKB samengekomen zullen zijn gaat het totale aantal gemeenten in de buurt van de 125 komen. Met allerlei verdere functionarissen, de leger-, gevangenis-, ziekenhuisaalmoezeniers, de inspecteurs van het protestants godsdienstonderwijs, het synodesecretariaat, de werkers op het gebied der inwendige zending en evangelisatie, de mensen van het Belgisch Bijbelgenootschap enz. enz., komt men al aardig in de buurt van de 300. Dat kan vrijwel geen enkele gemeente in België aan.

De oplossing hiervoor ligt voor de hand; de oplossing, die wij in Nederland al eeuwen kennen: getrapte verkiezingen. Dat zal dan ook hier wel moeten gebeuren: de gemeenten vertegenwoordigd in de districten, de districten in de synode. Maar niet iedereen was daarmee even gelukkig. Met name in Wallonië zag men niet graag het directe contact van de gemeenten met de synode verloren gaan. Men heeft nu een m.i. gelukkige oplossing gevonden (die ik graag binnen onze Ned. Hervormde Kerk ook gerealiseerd zou zien): om de twee of drie jaar denkt men een algemene kerkvergadering van één dag te beleggen, gewijd aan onderwerpen als getuigenis, zending, evangelisatie, onderwerpen dus, waarin het hart van de kerk klopt, althans behoort te kloppen. Daar zouden alle gemeenten dan rechtstreeks vertegenwoordigd kunnen zijn. In de synode, waarin alleen de districten vertegenwoordigd zijn en de gemeenten dus slechts indirect, zou het dan meer om de jaarverslagen en dergelijke agendapunten kunnen gaan, waarvoor niet iedereen een zo grote belangstelling heeft.

Hoe moet het met de ambten? Voor Gereformeerden is Calvijns continentale ambtenschema, afkomstig uit zijn Institutie, met de drie ambten van herder en leraar, ouderling en diaken, bijna een axioma. Maar in Wallonië ziet men met name die diakenen niet zo zitten. Zonder te weten, dat Calvijn in zijn commentaren ook een ander schema heeft uitgewerkt, dat met name in Schotland ingang heeft gevonden en zich vandaar als het Presbyteriale stelsel over alle werelddelen heeft uitgebreid; hier gaat het eigenlijk alleen maar om lerende ouderlingen (onze predikanten) en regerende ouderlingen, die met onze ouderlingen te vergelijken zijn; dit schema gaat op 1 Tim. 5 : 17 terug. Persoonlijk hoop ik, dat men toch het Institutienschema zal kunnen handhaven; de diakenen zouden in toekomstige kerkelijke verhoudingen nog wel eens bijzonder belangrijk kunnen worden en dan is het beter als men ze in zulke tijden van nood niet meer behoeft in te voeren.

Nog enkele andere punten: bij al deze plannen poogt men zeer bewust een taalsplitsing te vermijden (al betekent de fusie van PKB en voor ruim 90% Franstalige HKB wel een sterk overwicht van het toch in Belgische vergaderingen al zo gemakkelijk dominerende Frans, dat door de veel kleinere GKB niet kan worden gecompenseerd). De predikanten zullen behoefte gaan krijgen om elkander meer dan tot nu toe regelmatig te ontmoeten; iets als onze 'ringen' zal hier wel moeten gaan ontstaan. Wat de (27!) bestaande commissies betreft denkt men aan drie grotere eenheden, die met de termen pastoraat, apostolaat en diaconaat zouden kunnen worden aangeduid; het mooiste zou zijn als voor iedere 'unit' een eigen functionaris zou kunnen worden benoemd.

Tot zover mijn notities van 6 oktober j.l. Het zou geweldig (en beschamend!) zijn als onze Belgische broeders dit alles in de komende jaren gaan verwerkelijken. Terwille van het gebod van de Heer. Terwille van een veel verantwoord functioneren van de nu toch wel heel kleine kerkelijke apparaten, waardoor veel werk in drievoud moet worden gedaan, terwijl men eigenlijk nauwelijks de geschikte mensen voor één gezamenlijk apparaat zou hebben. Maar vooral terwille van de zaak van het evangelie in de Belgische samenleving onder de tallozen, die daarvan geheel zijn vervreemd.

In mijn Belgische periode verscheen er een boek, getiteld 'Het wonder van Boechout'. Als al het bovenstaande in 1978, 1979 en 1980 voor elkaar komt, zou er een boek geschreven kunnen worden: 'Het wonder van Protestants België!' Onze Belgische broeders hebben recht op onze belangstelling, op de steun van onze kerken en op ons gebed, opdat deze eenheid 'op de dag, waarop en op de wijze, waarop de Heer die wil' zal mogen worden verwerkelijkt.

Bilthoven, november 1977

A. J. Bronkhorst

De vredesweek

'3.40 uur: de soldaten van de radarpost Grossenbrode kijken gespannen op het scherm. Sinds 72 uur is er verhoogde paraatheid. (. . .) Aandachtig volgen de soldaten de radarsignalen. Ze zien dat een groep vliegtuigen in aantocht is. De veertig straalbommenwerpers van het type Tu-16 gaan in aanvalsformatie vliegen en zetten, heel ver uit elkaar vliegend, koers naar de kust van de Oostzee. Hun doelen: de marinehavens Kiel, Eckernförde, Neustadt, en de bruggen over het Noord-Oostzee-kanaal. Terwijl de Russische bommenwerpers hun luiken openen worden de NATO-vliegvelden Jagel, Eggebek, Leck en Wittmund door raketten voor middelbare afstand getroffen, en hun met conventionele springstoffen gevulde koppen vernielen de startbanen. (. . .) 3.45 uur: Russische tankregimenten, ondersteund door Oost-Duitse genie en gemotoriseerde eenheden van de Nationale Volksarmee steken de Elbe over en vormen bruggehoofden bij Lauenburg, Hitzacker en Büchen. (. . .) 5.15 uur: alle stafofficieren is op dit tijdstip duidelijk, dat de Russische aanval niet een beperkt doel heeft. Berichten afkomstig van het I. Duitse Korps in Niedersachsen en van het 7. Amerikaanse leger in Zuid-Duitsland bevestigen dit vermoeden. Troepen van het Pact van Warschau vallen de Bondsrepubliek in de richting van Hamburg, het Ruhrgebied en langs de lijn Deggendorf-München aan. 5.30 uur: Bij Flensburg en aan de Deense kust worden parachutisten neergelaten. (. . .) 7.05 uur: Het I. Duitse Korps in Noord-Duitsland is op de lijn Alvern-Bergen-Celle in gevecht gewikkeld met sterke Russische tank-eenheden en wacht op ondersteuning door Britse en Belgische troepen. (. . .) 7.15 uur: de bange vermoedens van de militairen van de NATO zijn bewaarheid: Russische tanks hebben de voorbereide gevechtsposities voor de atoomartillerie langs de grens vernietigd.

Eigen tactische kernwapens zouden nu al West-Duits gebied treffen. Desondanks besluit de commandant van de divisie het gebruik van kernwapens aan te vragen. Hij is van mening dat dit de laatste kans is om de aanval af te slaan. Het aangewezen doel voor het kernwapen is de wegkruising Grande, ten zuiden van Trittau. Tot de verwachte toestemming van de president van de Verenigde Staten om het eerste kernwapen te gebruiken denkt generaal Poeppel met zijn 6. 'Panzergrenadiërdivision' het terrein ten Westen van de Autobahn Hamburg-Lübeck nog te kunnen houden. Maar het duurt van het ogenblik dat er toestemming gevraagd wordt tot het ogenblik dat die toestemming van de president van de Verenigde Staten komt minstens 24 uur – zo staat het in ieder geval in voorschrift 100/5 van het Amerikaanse leger.'

Kerk en Theologie

EINDREDACTIE:

Prof. dr. A.J. Bronkhorst, dr. G. de Ru,
drs. A.A. Spijkerboer.

BREDE REDACTIE:

Dr. C.P. van Andel Azn, dr. E. Emmen, prof. dr. A. Geense,
dr. H.W. de Knijff, prof. dr. K.H. Miskotte, prof. dr. W.
Nijenhuis, prof. dr. Heiko-A. Oberman, prof. dr. A. van
Selms, prof. dr. A.S. van der Woude.

REDACTIESECRETARIS:

Dr. G. de Ru, Rusthoekstraat 50, 's-Gravenhage,
tel.: 070-559110.

UITGEVER:

Boekencentrum B.V., Postbus 5176, 's-Gravenhage 2040,
tel. 070-512111.